

השליחות מעמק חברון

(לפרשת וישב¹)

הרב אליעזר ולדמן

"ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רועים בשכם... וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה"², זוהי שליחות אלוקית שממלאים אותה אבות ובנים, יעקב ויוסף, ישראל ויוסף. שליחות ישראלית של ראית שלום האחים והצאן, "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן" – מחברון לשכם. חברון ושכם קשורות בשליחות הזאת. השליחות היא אידיאל, שאיפת חיים, תפקיד לחיים, החיים כולם הם שליחות אלוקית לראות בשלום האחרים והצאן. וכי חברון בעמק, והלא בהר היא? אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון³. השאלה והתשובה קשות. הלא במקום שיש הר יש גם עמק, ומנין שחברון העיר היתה רק בהר ולא בעמק? אלא השאלה היא למה התורה הדגישה את מקום השליחות, מדוע לא נכתב רק "וישלחהו"? אלא בודאי חשוב לדעת שיש כאן עומק, לא עומק גיאוגרפי בלבד, אלא עומק השגחתי היסטורי, ישנה כאן תכלית היסטורית פנימית. כשם שהעולם כולו נברא בדבר ה', באמירה אלוקית, וכשם שמאז קבע הקב"ה את תכלית הבריאה, בשביל התורה וישראל שנקראים ראשית, כך הולכת ונמשכת אותה שליחות אלוקית. וכשם שאותה התגלות אלוקית ראשונית, אותה רוח אלוקית מרחפת ע"פ המים, והאור הנגנז לעת"ל הם למעלה מהשגה אנושית, "לית מחשבה תפיסא בך כלל"⁴, כך גם במהלכי השליחות הזאת באמצע הדרך, יש עומק אלוקי שרק בהתבוננות עמוקה בעינים של אמונה זוכים לראות את משמעותה של השליחות.

חכמינו מבליטים את העומק הזה, את המישורים השונים של המציאות המתהווה לפנינו. באמצע סיפורו של יוסף ומכירתו למצרים מובא הספור של יהודה ותמר. "ויהי

1. שיעור שניתן במוצאי פ"ש וישב

2. בראשית לז, יג-יד

3. רש"י עפ"י סוטה יא, א; מ"ר פד, יג

4. בהקדמת תיקוני-זהר "פתח אליהו"

בעת ההיא. ר' שמואל בר נחמן פתח כי אנכי ידעתי את המחשבות. שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף, יוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו וראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה...⁵. הדברים מתרחשים בצד הגלוי, בענינים אנושיים, ואילו "הקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח"⁵. ואילו הכל נעשה במישור אלוקי לגאולת ישראל, יצירת אור אלוקי של משיחיות. "בטרם תחיל ילדה. קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון"⁵. זוהי התחלה של שעבוד ישראל במצרים, זוהי התחלה של ירידה. אותו גואל נולד מתוך סיבוכים של המציאות, מתך דברים לא מכוונים, מתוך טעויות, מתוך דחיפה אלוקית שאין לאדם שליטה עליה.

פרץ שמו של משיח ושמה של מלכות, כי הוא פורץ לו דרך⁶ "מה פרצת עליך פרץ, ויקרא שמו פרץ"⁷, פריצה, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"⁸. הדברים נעשים ע"י פרצות, כוחות אלוקיים אינם מופיעים תמיד לפי מהלכים רגילים שנקבעים מישוב הדעת והגיון אנושי. אין שום התפתחות טבעית בעם ישראל, זוהי יצירה על טבעית של יש מאין, ולכן אין הוא נוצר בארצו. כמו שהחבר עונה למלך הכוזרים על שאלתו איך קמה דתכם, ואומר לו פתאום היא קמה⁹, אין התפתחות אלא "הוא אמר ויהי"¹⁰, תהליכים אנושיים נוצרים מתוך התפתחות מהלכים אלוקיים, הם פתאומיים וכך נאמר על הגאולה העתידה: "ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים"¹¹.

לעומת הפתאומיות האלוקית ישנה גם הדרגתיות אלוקית, הגאולה היא "קמעא קמעא"¹², כי הגאולה היא של בני אדם, שברצונם בוחרים באור ומאירים את דרכה של הגאולה, וברצונם שוקעים בתהומות של חושך ואינם יודעים איך לראות את התכלית האלוקית, ולכן הגאולה מתעכבת ומתגלה קמעא קמעא. אין אפשרות לעצור את התכלית האלוקית כי נשלחים, לא רק הולכים, אלא נדחפים לעשייה. כפי שאמר גדול אחד¹³ בתחילת ההתעוררות הציונית, כשבאו אליו בטענות על דבר דחיקתו את הקץ¹⁴, ענה הוא "אינני דוחק את הקץ, הקץ דוחק אותי". יש כאלה היודעים לחוש שהקב"ה דוחק, "בעה"ב

5. ב"ד פה, ב (המקור ע"פ דפוס ווארשא, ובדפוסים הרגילים: א')

6. יבמות עו, ב; ב"ק ס, ב; ב"ב ק, ב

7. בראשית לח, כט

8. שם כח, יד

9. כוזרי מאמר ראשון פ, פא

10. תהילים לג ט. ועי' שם בכוזרי פא

11. מלאכי ג, א

12. ירושלמי ברכות א, א

13. הרבי ממודזץ בעל דברי שאול

14. עי' כתובות קיא, א

דוחק¹⁵. כשהשליחות צריכה להתבצע, נדחקים ונדחפים ומבצעים את השליחות. כך ענה יוסף ליעקב, וצריך לדעת להתפעל מנכונות זו של יוסף, שהרי התורה מעידה "ויוסיפו עוד שנא אותו על תלומותיו ועל דבריו". יעקב שולח את יוסף לאחים השונאים אותו, ויוסף עונה לו "הנני". זהו אותו "הנני" לשליחות מתוך תודעה שיש כאן שליחות אלוהית. ואותה שליחות הולכת ונמשכת, אין לעכב אותה, "וימצאהו איש והנה תועה בשדה". אותו איש שמופיע, פונה אל יוסף, ולא יוסף אל האיש, "ויאמר נסעו מזה..." שליחות מוכרחת של יוסף. לא רק התכלית היא אלוהית, אלא גם הדרך היא אלוהית. הדרך היא מסובכת, יש בה נסתר ונגלה, כי כך היא דרכה של הגאולה, לא צעדים גלויים בלבד, ולא נסתרים בלבד. כך הסבירו ראשונים¹⁶ על הברכות שאנו מברכים את הקב"ה, ומביעים את הכרתנו ותודתנו. מצד אחד אנו מברכים בלשון נסתר, ומצד שני בלשון גלוי, ברוך אתה... וכו'. כי הקב"ה נסתר מצד עצמו וגלוי מצד מעשיו. לפעמים הסתר של עצמיותו מתגלה, ואז גם הנסתר הוא גלוי. "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא"¹⁷ הסתר פנים השני הוא הסתר פני הגאולה¹⁸. וגם כשהגאולה מגיעה בצורה גלויה תכנה הוא נסתר, כי תכליתה גבוהה הרבה מעבר להשגה אנושית. כך אומרים חכמינו עה"פ דומה דודי לצבי. "מה צבי זה נראה וחוזר ונכסה נראה וחוזר ונכסה, כך גואל הראשון נראה ונכסה וחוזר ונראה... אשרי המחכה ויגיע לימים..."¹⁹. אשרי מי שיודע לחכות. "ואביו שמר את הדבר", שמר וחכה וצפה לאמת שבחלומו של יוסף.

כל הכניסה לתהליך של השליחות האלוהית היא דרך חלומות, יוסף חולם, עבדי פרעה חולמים, פרעה חולם, והכל חלומות לגאולת ישראל ויצירתו. במישורי התגלות הגאולה, הדברים מופיעים ונדחפים ע"י חלומות, והם תופסים מקום מרכזי. הגמ' מקדישה הרבה מאוד לענין חלומות ופשריהן. "חלום אחד מששים לנבואה"²⁰. יש כח, עצמה ועליוניות נבואית, התגלות אלוהית, "בחלום אדבר בו"²¹. התופעה הזאת באה ללמדנו שפה מדובר במישורים עליונים ופנימיים ביותר. אין כאן תכנון אנושי, הכל שמימי, ישנן סיבות קטנות אנושיות, אבל העין האלוהית משגיחה בצורה ברורה. אין פה עסוק בענינים פרטיים אלא בהופעה של אומה, בעלת תכלית אלוהית, ולכן המסלול הוא אלוהי. יש מקום להשתלבותו של האדם במעשים אלוהיים, במידת הבנתו והכרתו את "ותשאני רוח". אם ישנם חלומות ביצירת עם ישראל, ודאי שיש גם חלומות בגאולתן של ישראל

15. פרקי אבות ב, טו

16. רבי דוד אבודרהם

17. דברים לא, יח

18. ע"י רמב"ן שם

19. שיהש"ד ב, כב (ע"פ דפוס ווארשא, בדפוסים אחרים - החלוקה לפיסקאות שונח)

20. ברכות נז, ב

21. במדבר יב, ו

"בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים"²². שיבת ציון יכולה להיות רק מתוך חלום, מעל להגיון אנושי. עם שמשועבד, מפוזר ומושמד, ותוך כמה עשרות שנים תופס מקום מרכזי בעולם, עם כל החולשות והסיבוכים, – זה יכול להיות רק בחלום. כך כותב הראי"ה "החלומות הגדולים יסוד העולם הם"²³, אפשר להתייחס לחלומות בנגוד לריאליזם, כמו שהאחים התייחסו ליוסף בביטול "הנה בעל החלומות הלזה בא". "המדרגות שונות הן. חולמים הם הנביאים, בחלום אדבר בו. חולמים הם המשוררים בהקיץ, חולמים בעלי המחשבה הגדולים לתקון העולם, חולמים אנו כולנו בשוב ה' את שיבת ציון"²³. כיצד היה נראה העולם בלא החולמים? איך היה נראה העולם אם הכל היה נקבע עפ"י המציאות האפורה והחשוכה? בעולם יש תוכן, הוא מתקדם מתוך שאיפות והתעלות, מתוך חלומות וחזונות אמיתיים השואפים לתקון העולם, להופעה אלוקית בעולם, להופעת נשמת האדם האמיתית. העולם חסר את זוהר החלום, זוהר העדינות והטוב האלוקי. אין להשלים עם המציאות הקודרת, יש לשאוף להתעלות ולהעלות את המציאות. "ואז שב חזון החלום והיה למחזה ברור. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות, ותמונת ה' יביט"²⁴.

אנו חיים בתוך הדרגה של משה, רצונות אלוקיים המוצאים את ביטויים בפרטי פרטים של אמונות ודעות, ערכים, מעשים ודקדוקים שיוצאים לפועל ומעלים ומפעילים את המציאות האלוקית. מעלים את האדם ע"י טיהור נשמתו מעשיו ודבוריו. החלום הוא שקובע את המציאות, כפי שהחלומות בפרשתנו דוחפים לגלוי ולהעלאת המציאות. לפעמים המציאות הקודרת מחשיכה ומסתירה את הגואל, ורק מי שמאמין וצופה בעיניים של אמונה, מתוך התרוממות והטהרות יכול לראות את העומק האלוקי המתגלה במציאות. כי בנגלה אין הדברים ברורים. ישנו עומק אלוקי שרק דרכו הדברים מתקדמים. מי שיודע שהוא נשלח לשליחות אלוקית, חזקה עליו שימלא את תפקידו, כי חזקה על שליח שממלא שליחותו²⁵. ישנה התקדמות של השליחות גם כשהיא יורדת למצרים, וגם כשהיא עולה לכבוש את ההר. כשיודעים את המסלול האלוקי – השליחות מתמלאת.

"כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל"²⁶. תשובת ישראל הכרחית ומובטחת – "ושבת עד ה' אלוקיך"²⁷, וגאולת ישראל היא מובטחת והכרחית, אם לא אחישנה אז בעתה²⁸, כך הופעת ישראל הכרחית ומובטחת דרך מאבקים. כל עוד יש חושך בעולם, האור צריך להאבק על הארת אורו דרך המחשכים המפריעים.

22. תהילים קכו, א

23. אוה"ק ח"א הדמיון העליון פנ"ג

24. שם

25. עירובין לא, ב

26. תענית ג, ב

27. דברים ל, ב

28. עי' סנהדרין צח, א

ישראל הם אורו של עולם, שם ה' בעולם. מתוך כך ברורים הם מאבקיו של יעקב, לא אברהם ולא יצחק עברו מאבקים כאלה, כי יעקב הוא כבר עם ישראל. אין הוא עוד אב שקורא בשם ה', זהו בנין של עם שישא את שם ה'. ולכן כל חייו רצופים מאבקים. כבר מהופעתו בבטן אמו "ויתרוצצו הבנים בקרבה", והופעתו בעולם בהאחזו בעקב עשו, דרך המאבקים על הבכורה והברכה, והקמת הבית. ועכשיו כשהוא מגיע חזרה לביתו מציינת התורה "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", עם כל ביתו, עם שנים עשר שבטים, הגיע הזמן לבנות את בית ישראל. אין פלא, שבקש יעקב לישב בשלוח, לבנות ולהבנות. השקט והשלוח נתבעים כדי להתפתח, לפתח את בית ישראל, לא מתבקשת כאן מנוחה בכדי לשקוע ברפש של החיים בלי חובות ועול, בלי משימות ואידיאלים. אבל גם שקט ושלוח כדי להבנות לא ניתן. כך הדריך הקב"ה את יעקב למעשה בחיים במה שהביא עליו, בגלגולי המאורעות לבנין עם ישראל. כך מגדירים חכמינו "בקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף"²⁹. זהו התהליך של גאולת ישראל, אין אפשרות לישב בשלוח כשצריך ליצור עם. אין מנוחה שאננה בלי קשיים מאמץ ויסורים כשצריך ליצור עם אלוקי. "לא דיין לצדיקין מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוח בעוה"ז"³⁰. וכי מדוע לא גם בעוה"ז? אלא שצדקות ומנוחה הם תרתי דסתרי, הצדיק היהודי לא יכול לשבת בשלוח. השלוח נוגדת לצדקות. הצדקות היא כזו ששואפת להתקדם, להתעלות, להתקדש ולהטהר, אין סוף לדבקות האלוקית הישראלית, יש תמיד מה להוסיף עוד צדקות, עוד קדושה טהרה וחיים. החיים נמשכים ומעלים את הצדיק למדרגות עליונות. "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע"³¹, הצרה עצמה תצמיח את הישועה, הצרה נועדה לכך. מתוך מצרים צומחת ישועת ישראל. המנוחה מגיעה דרך המאבקים ודרך הקשיים, "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ"³².

זה הולך ומתגלה, ככל שהבנין נמצא בשלביו המתקדמים יותר, כן המלחמה חזקה יותר, מלחמת אור בחושך. זהו תהליך שהתחיל מתחילת הבריאה. הופעת האור המתגבר – שבתחילת הבריאה נגז, ובכל שלב של התגלות המאבק גדול יותר. ולכן הגאולה מתגלה כשחר העולה, "כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קמעא קמעא ואח"כ מתנוצץ ועולה"³³. מי ששואף לאותה מנוחה שאננה ואינו מוכן לעמוד בקשיים, אינו מבין מהי השלמות, שלום עכשיו ושלוח הם שני מושגים סותרים. השלמות לא מונחת עכשיו, עכשיו אין שלמות, השלמות הנחפצת היא של עם ישראל, של ארץ ישראל, שלמות מוסרית אנושית,

29. רש"י עפ"י מד"ר

30. שם

31. ירמיהו ל, ז

32. שמות א, יב

33. ירושלמי ברכות א, א

שלמות של צלם אלוקים שבאדם, ולכן זה לא עכשיו, העכשיו משמש מעבר לשלמות. עכשיו הצומח מעייפות, סממן עמלקי יש בדבר, "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים"³⁴. העייפות מרחיקה מיראת אלוקים, העייפות מביאה ל"אכול ושתו כי מחר נמות"³⁵. עייפות ישנה רק אצל מישהו שאין לפניו לא עבר ולא עתיד אלא הווה. זוהי סכנה של פגיעה בחיים הצריכים להתבסס ולהתקדם בשליחות האלוהית של העולם. שליחות מחייבת את תחושת החובה וההכרח להתקדם אם יש רצון לחיות, מתוך הכרה שאי התקדמות מסכנת את החיים. כמו שמתתיהו כהן גדול כשקרא את העם למלחמה היו גם כאלה שתבעו וקראו שלום עכשיו, שלא הבינו שהעכשיו מסוכן הוא להמשך החיים של עם ישראל. כהני ה' שהם שליחים של עם ישראל ושליחים של הקב"ה "שלוחי דידן ושלוחי דרחמנא"³⁶, יציאתם מן המקדש כדי למלא שליחות של מלחמה וקדוש השם, בודעם שהמקדש והאור האלוהי הקדושה והטהרה, תלויים קודם כל בקיום עם ישראל בא"י, ובלא זה אין קדושה, אין טהרה ואין מקדש. רק גבורה זו יכלה להאיר את האור שבמקדש, ובסופו של דבר בססו את מלכות ישראל ליותר ממאתיים שנה. הקב"ה יכול היה לעשות נס גלוי במלחמה על יון, אלא רצה הוא ית' ששליטתו המלאה על המציאות תתגלה ע"י מעשיהם של ישראל וע"י מאבקם לקיומם. מי שחש בשליחות האלוהית, חש גם בדחף שאינו נותן מנוחה. "וכל שאין מאמין לו והולך לאומות העולם בסוף הן הורגין אותו"³⁷. אזהרה חמורה מפני עזיבת המסלול האלוהי וחפוש דרך קלה, אשליית ההשענות על אומות העולם במקום על הגואל מביאה רק יסורים. צריך להכיר את הדוד, את הגואל, ורק כוחות של אמונה מבררים ומחזקים את ההכרה הזאת.

"אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחושך ה' אור לי"³⁸. "אילולא שנפלתי לא קמתי", אילולא שישבתי בחושך לא היה ה' אור לי"³⁹. "שנו רבותינו - מתוך כעס רצון, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רוחה, שנא' "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע". מתוך ריחוק קרוב, מתוך נפילה קימה, מתוך אפילה אורה"⁴⁰. מתוך אפילת החשבונות האנושיים, אורה לאלה שיודעים לראות מתוך אמונה את האורה ההולכת ומתנוצצת. ואת זה אמר יוסף כשנפגש עם האחים בסופו של התהליך, "ועתה אל תעצבו... כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם"⁴¹. באותו ביטוי נעלה של יוסף השתמש הרב זצ"ל בתחילת דרכו בארץ,

34. דברים כה, יח

35. ישעיהו כב, יג

36. נדרים לה, ב

37. שיהש"ר ב, כב (כנ"ל, לפי דפוס ווארשא)

38. מיכה ז, ח

39. ילק"ש תחילים ה

40. ילק"ש מיכה ז רמז תקנח

41. בראשית מה, ה

כשהלך, חידש, יצר וגילה את הופעת הקדושה העמוקה של ישראל הצריכה להופיע בצורה רעננה, בגבורה, בישוב הארץ. הוא כתב באגרת ארוכה⁴², שהגיע הזמן להסרת כבלי הגלות מעלינו. "אנכי הנני עושה את שלי, ידעתי כי למחיה שלחני ה' אל אדמת הקדש, והנני מוצא לעצמי חוב קדוש לדבר כפי רוחי הפנימי, ועבור שמו הגדול ובעבור עמו ונחלתו". אנשי אמונה צריכים לראות ברורות את יד ה'.

מתברון לשכם, מעצה עמוקה של חברון לבניה של שכם. נזכרנו באותה שליחות אלוקית כשנשלחנו לפני כמה שנים מתברון לשכם, ומתוך אותה שליחות הלכה והתגדלה אמונה, בעשיה אלוקית. כנגד פחד המלכויות בשכם, יש להגיע שוב "לעבדו שכם אחד"⁴³ בשפה ברורה. אין המאמין יכול לעמוד מן הצד בתהליכי גאולה אלה. אין הוא יכול שלא לחוש את הדחיפה האלוקית ואת האושר שזכה לחיות בדור זה ולהשתלב במעשי ה'. מי שחושב שיכול לעמוד מנגד, כנגדו באה האזהרה האלוקית שמופיעה בהפטרה לפרשת השבוע. "הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו? הישאג אריה ביער וטרף אין לו? היתן כפיר קולו ממעונתו בלתי אם לכד? התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה? היעלה פח מן האדמה ולכד לא ילכוד? אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו? ... כי לא יעשה ה' אלוקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים..."⁴⁴. אין מקריות בבריאה, אין מקריות בטבע, ואין מקריות במציאות האלוקית של עבדי ה' הנביאים, שלהם הקב"ה מגלה את סודו. רק מי שאטום בשמיעתו, ומסונוור בראייתו, לא יירא משאגת האריה "אריה שאג מי לא יירא"^{44א}. רק מי שאינו מטה את אזנו לשמוע דבורים אלוקיים יכול לא לקלוט ולא להבין ולא לשמוע את דבר ה' "ה' אלוקים דבר מי לא ינבא?"^{44א}. ואם לא נביאים הם ישראל בני נביאים הם⁴⁵, וינבאו במעשיהם, באמונתם ובקליטתם את דבר ה', בהבנה שכולנו נמצאים במסלול של שליחות אלוקית לגאולה. הגואל נגלה כשאנו מאמינים בו ושומעים והולכים בדרכיו, ונכסה כשאנו אוטמים את אוזנינו משמוע דברו. תפקידנו למלא את השליחות הזאת מתוך הכרה שאין דרך אחרת, שרק כך נשיג את מנוחתנו האמיתית. כי המנוחה האמיתית היא בהקשבה הנבואית, מתח העשיה בשליחות האלוקית "יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי"⁴⁶. ברוך בן נריה היה מתרעם על הנבואה שלא זכה לה⁴⁷, ואין מנוחה אלא נבואה שנא' "ותנח עליהם הרוח"⁴⁸. למנוחה הזאת כולנו נועדים להגיע, כדברי הנביא

42. אגרות ח"א עמ' קפט

43. צפניה ג, ט

44. עמוס ג, ג-ז

44א. עמוס ג, ח

45. פסחים סו, א

46. ירמיהו מה, ג

47. עי' שם רש"י ורד"ק

48. במדבר יא, כו

"והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם"⁴⁹. נבואה היא תסיסה מתמדת, מתח גבוה של התעלות אלוקית, התקדשות, השגה בחכמה העליונה, ובמידות עליונות. "אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר וענו ובעל קומה"⁵⁰. הנביא בשעת נבואתו הולך ומתעלה וקולט דבורים אלוקיים ומתקדש ומיטהר, והפעילות הזאת היא היא המנוחה. כי המנוחה האמיתית של כל גוף היא בהיותו פעיל בטבעו האמיתי.

כמה קשיים צרות וייסורים בדרך מתברון לשכם? למנוחתם בשכם הגיעו עצמות יוסף רק שנים לאחר מכן, אחרי צאת ישראל ממצרים, כשיהושע המשיך את שליחות משה והביא את עצמות יוסף לקבורה בשכם. זוהי שליחות שעוברת דרכים רבות, אבל יש למלא אותה ולעמוד בקשייה.

חברון לא רק בעמק אלא גם בהר, חברון מהווה פסגה של מידות ושל מלכות, פסגה של אמונה. גם דוד המלך לא יכול היה למלוך בירושלים לפני שהתחבר למדותיהם של האבות, ורק אח"כ יכול היה ליצור את מלכות ישראל⁵¹. על ההר הזה נאמר במדרש "הר אחד יש בגבולה של ארץ ישראל ואמנה שמו, ממנו ופנימה א"י וממנה וחוצה חו"ל"⁵². הר המציין את הגבול של ארץ ישראל, המבחין את הגבול הוא הר של אמונה. א"י כולה היא הר של אמונה, פסגה וגובה של אמונה, ובחו"ל תהומות של חושך, חשיכה של כפירה וחולשה, חשיכה של בלבול הדעת. כל אמונה בשליחות האלוקית של ישראל, קשורה באמונה בא"י. בעמקיה של א"י ובהרריה. אין אפשרות להמשיך את השליחות האלוקית אלא מתוך ההכרה בהכרח של התקדמות, ומוכרחים לומר, "הנני" לקריאה האלוקית. הנני לכהונה, הנני למלכות⁵³. לכהונה ולמלכות מגיעים רק מתוך א"י, לכהונה של מקדש ולאור של מקדש ולמלכותם של ישראל בא"י. מוכרחים להתקדם מעמק חברון לשכם, ולכל מלא רוחב ארצנו.

49. יואל ג, א

50. שבת צב, א; נדרים לח, א

51. זהר בראשית עט, ב

52. שמ"ר כג, ו (המקור לפי דפוס ווארשא) הציטוט המדוייק הוא: "הר הוא ושמנו אמנה עד אותו ההר א"י ממנו ולהלן ח"ל"

53. דב"ר ב, ה (המקור לפי דפוס ווארשא)